

NÁZVOSLOVIE TRADIČNÉHO NÁBYTKU

Mojmír Benža

Ústav etnológie SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, mojmir@benza.sk

Abstract:

Benža, M. 2010: Terminology of traditional furniture. Rustic furniture in the museums in Slovakia, Proceedings from the expert seminar in the Tekovian museum in Levice:

The paper is dedicated to the terminology of traditional furniture. By unifying the terminology, author tries to aid the processing of traditional furniture collections, which are located in museums. At the same time, he would like to help building up of the central evidence of the traditional furniture and in the end, provide the fundament for creation of database for further monographic procession of the traditional furniture.

Author has divided the furniture into seven groups: 1. sitting furniture, 2. dining furniture, 3. sleeping furniture, 4. storage furniture, 5. children's furniture, 6. multi-purpose furniture, 7. accessories. For each group, he has enumerated different items of furniture and prepared a sample description for each item.

Key words: Slovakia, Traditional Furniture, Terminology.

Tradičný nábytok patrí k základným etnologickým témam. Bibliografia, zoznam literatúry, ktorá mu bola venovaná v 20. storočí tomu však nenasvedčuje. Téma ako by ešte len čakala na svojho objaviteľa. Som preto rád, že problematika tradičného nábytku bola vybraná ako ústredná téma 14. ročníka odborného seminára Etnológ a múzeum. Tradičný nábytok možno študovať z rôznych aspektov. Ja som si vybral problematiku názvoslovía. Nechcem sa venovať nárečovým názvom, hoci aj tie sú zaujímavé. To by som sa viac-menej dostal na pôdu dialektológie, a to nie je môj zámer. Mňa zaujíma odborné názvoslovie, jeho zjednotenie, ktoré môže priniesť prospech v dvoch smeroch. V prvom rade pomôže zjednoteniu a snáď aj urýchleniu katalogizácie rozsiahlych zbierok tradičného nábytku, ktoré sa nachádzajú v múzeách, čo následne, v druhom rade umožní budovať centrálnu evidenciu na odborných základoch a v končennom dôsledku pripraviť tak databázu pre komplexné a monografické spracovanie tradičného nábytku.

Nie som prvý, kto sa zaujíma o problematiku názvoslovía tradičného nábytku. Ak si dobre pamätám, ešte začiatkom 70. rokov 20. storočia bola v SNM – Etnografickom múzeu v Martine snaha pripraviť terminologické slovníky k jed-

notlivým zbierkovým fondom. Terminológii tradičného nábytku sa venovala Dagmar Daneková. Terminologický slovník tradičného nábytku však dokončila až koncom 80. rokov (DANEKOVÁ, 1987). Slovník však nebol vydaný tlačou. O rok neskôr, v edícii Etnografický slovník, ktorú vydávalo Národní muzeum v Prahe ako 2. zväzok vyšiel terminologický slovník Lidový nábytek z českých zemí od Mareka Turnského (TURNSKÝ, 1989). Pre úplnosť pripomínam aj terminologický slovník historického nábytku od Milana Tognera z roku 1982 a jeho ďalšie vydanie z roku 1993 (TOGNER, 1982, 1993).

Východným bodom pre terminológiu tradičného nábytku je jeho základná klasifikácia, utriedenie do druhov. Prvú takúto klasifikáciu pre Slovensko vypracoval Rudolf Bednárik. Tradičný nábytok rozdelil do piatich skupín: 1. *predmety slúžiace na pohodlie a odpočinok tela (na sedenie, jedenie a ležanie, t. j. stoly, stoličky, lavice, posteľ)*; 2. *predmety slúžiace na uloženie, event. aj na uzavretie vzácnějších predmetov (truhla, kasňa, almara)*; 3. *predmety slúžiace len na ozdobu miestnosti (obrazy, vešadlá, vešiaky so zavesenými krčahmi a pod.)*; 4. *predmety úžitkové, ktoré sú v izbe (britevníky, hodiny, soľničky)*; 5. *predmety patriace na úžitok a odpočinok detí (napr. kolisky, stojany, pomocou ktorých sa učí dieťa chodiť atď.)*. Pričom doložil, že posledné tri kategórie oscilujú v podstate medzi nábytkom a štruktúrou moderného zariadenia izby s predmetmi úžitkovej a ozdobnej funkcie, a preto sa nimi ďalej nezaoberal (BEDNÁRIK, 1948 – 1949, 129).

Ďalšiu klasifikáciu vo svojej kandidátskej práci Ľudový nábytok z okolia Starého Tekova vypracovala Viera Valentová. Podľa funkcie tradičný nábytok rozdelila na sedací, lôžkový, odkladací, stolový a detský nábytok (VALENTOVÁ, 1968). Totožnú klasifikáciu vo svojom terminologickom slovníku použila aj D. Daneková, keď tradičný nábytok rozdelila do piatich skupín: 1. sedací nábytok, 2. lôžkový, 3. odkladací, 4. stoly a 5. detský nábytok (DANEKOVÁ, 1987, 11). M. Togner rozdelil historický nábytok taktiež do piatich skupín: 1. nábytok na spanie, 2. sedací nábytok, 3. skriňový a ukladací nábytok, 4. stolový nábytok a 5. detský nábytok (TOGNER, 1993, 23).

Vychádzajúc z funkcie a následne aj z konštrukcie jednotlivých kusov nábytku, berúc do úvahy aj predchádzajúce klasifikácie, rozdelil som tradičný nábytok do siedmich skupín:

1. sedací nábytok, kam patrí stolček, stolec, stolička, kreslo, lavica a kanapa
2. stolovací nábytok, kam patrí len stôl
3. nábytok na spanie, kam patrí lôžko, ležadlo a posteľ
4. odkladací nábytok, ktorý možno rozdeliť na otvorený a uzavretý; do otvoreného odkladacieho nábytku patrí polica, závesná polica ozdobná polica a misník; do uzavretého odkladacieho nábytku patrí truhla na potraviny, skriňa na potraviny, kredenc, súsek na šaty, truhla na šaty, bielizník, skriňa a rohová skrinka
5. detský nábytok, kam patrí kolíska, sedačka, stojan a chodítko
6. viacúčelový nábytok, kam patrí kanapa s truhlou na potraviny, kanapa s lôžkom a stôl s lôžkom; charakteristickým znakom viacúčelového nábytku je to, že plní dve

rozdielne funkcie, ktoré sú zhmotnené aj v jeho konštrukcii

7. bytové doplnky, kam patrí žrdka, polička, ozdobná polica, vešiak, vešiak na uterák, soľnička, lyžičník, polica na chlieb, klietka na potraviny, zrkadlo a škatuľa na odevné doplnky

1. Sedací nábytok – nábytok určený na sedenie, jednej, dvoch alebo viacerých osôb vedľa seba

stolček – druh sedacieho nábytku bez operadla určený na sedenie jednej osoby, nižší ako stolec alebo stolička. Stolček slúžil ako pomocné sedadlo, najmä pri práci v dome alebo ako podložka pod nohy. Stolčeky existovali v štyroch formách: a) stolček zhotovený z napoly prepíleného kmeňa stromu, s využitím jeho konárov ako nôh; b) stolček zo sedadlom z napoly prepíleného kmeňa stromu, do ktorého boli šikmo vsadené drúčikové nohy; c) stolček s obdĺžnikovým doskovým sedadlom, do ktorého boli šikmo vsadené drúčikové nohy; d) stolček s obdĺžnikovým doskovým sedadlom a doskovými nohami začapovanými do sedadla, ktoré sú spevnené dvomi šikmými pásikmi alebo spojené tiahom.

stolec – druh sedacieho nábytku bez operadla určený na sedenie jednej osoby. Stolec slúžil ako pomocné sedadlo, najmä pri práci mimo domu. Stolce existovali v štyroch formách: a) stolec zhotovený z napoly prepíleného kmeňa stromu, s využitím jeho konárov ako nôh; b) stolec zo sedadlom z napoly prepíleného kmeňa stromu, do ktorého sú šikmo vsadené štyri drúčikové nohy; c) stolec s obdĺžnikovým doskovým sedadlom, do ktorého sú šikmo vsadené štyri drúčikové nohy; d) stolec samonosnej konštrukcie s obdĺžnikovým doskovým sedadlom a doskovými nohami začapovanými do sedadla, ktoré sú spevnené dvomi šikmými pásikmi; e) stolec rámovej konštrukcie so štvorcovým doskovým sedadlom a štyrmi spojenými hranatými nohami; f) stolec – trojnožka, s okrúhlym masívnym sedadlom, do ktorého sú šikmo vsadené tri drúčikové nohy.

stolička – druh sedacieho nábytku s operadlom určený na sedenie jednej osoby. Stoličky existovali v dvoch formách: a) stolička samonosnej konštrukcie s doskovým sedadlom a profilovane vyrezaným doskovým operadlom, s drúčikovými nohami šikmo začapovanými do sedadla alebo zvlakov na spodnej strane sedadla; b) stolička rámovej konštrukcie s rovnými hranatými nohami. Operadlo tvoria zadné nohy v predĺžení. Sedadlo je doskové alebo vypltené, rám operadla môže byť vodorovne alebo zvislo členený ozdobnými priečkami.

kreslo – druh sedacieho nábytku s operadlom určený na sedenie jednej osoby. Od stoličky sa kreslo odlišuje tým, že okrem zadného operadla má aj dve bočné operadlá. Kreslá existovali v dvoch formách: a) kreslo samonosnej konštrukcie s doskovým sedadlom a operadlami, ktoré sú nesené radom zvislých tyčiek, s drúčikovými nohami šikmo začapovanými do sedadla alebo zvlakov na spodnej strane sedadla; b) kres-

lo rámovej konštrukcie s rovnými hranatými nohami. Operadlá tvoria predné aj zadné nohy v predĺžení. Sedadlo je doskové, rám zadného operadla býva vodorovne alebo zvislo členený ozdobnými priečkami.

lavica – druh sedacieho nábytku určený na sedenie dvoch alebo viac osôb vedľa seba. Lavice existovali v dvoch základných formách – bez operadla a s operadlom. Lavice bez operadla možno rozdeliť na: a) lavica so sedadlom z napoly prepíleného kmeňa stromu, do ktorého boli šikmo vsadené drúčikové nohy; b) lavica s obdĺžnikovým doskovým sedadlom, do ktorého boli šikmo vsadené drúčikové nohy; c) lavica s obdĺžnikovým doskovým sedadlom a doskovými nohami začapovanými do sedadla, ktoré sú spevnené dvomi šikmými pásikmi.

Lavice s operadlom možno rozdeliť podľa konštrukcie na: a) lavica samonosnej konštrukcie s obdĺžnikovým doskovým sedadlom, do ktorého sú šikmo vsadené drúčikové nohy a s doskovým operadlom; b) lavica samonosnej konštrukcie s obdĺžnikovým doskovým sedadlom, do ktorého sú šikmo vsadené drúčikové nohy a s operadlom rámovej konštrukcie, rám operadla je zvislo členený ozdobnými priečkami; c) lavica samonosnej konštrukcie s obdĺžnikovým doskovým sedadlom, do ktorého sú šikmo vsadené drúčikové nohy a operadlom rámovej konštrukcie, ktoré sa dá preklopiť, rám operadla je zvislo členený ozdobnými priečkami, preklopením operadla vzniklo dočasné lôžko; d) lavica s obdĺžnikovým doskovým sedadlom a doskovými nohami začapovanými do sedadla, ktoré sú spevnené dvomi šikmými pásikmi a operadlom rámovej konštrukcie, rám operadla je zvislo členený ozdobnými priečkami; e) lavica rámovej konštrukcie s obdĺžnikovým doskovým sedadlom, s rovnými hranatými nohami a rámovým operadlom, ktorého rám tvoria zadné nohy v predĺžení, rám operadla je zvislo členený ozdobnými priečkami.

kanapa – druh sedacieho nábytku určený na sedenie dvoch alebo viac osôb vedľa seba. Od lavice sa kanapa odlišuje tým, že vždy je rámovej konštrukcie s obdĺžnikovým doskovým sedadlom a okrem zadného operadla má aj dve bočné operadlá. Rámy operadiel tvoria predné a zadné nohy v predĺžení. Rám zadného operadla je zvislo členený ozdobnými priečkami.

2. Stolovací nábytok

stôl – druh nábytku slúžiaci na stolovanie, prípravu jedál a iné domáce práce. Stôl sa skladá zo stolovej dosky a podstolia. Stolová doska je štvorcového alebo obdĺžnikového tvaru. Veľkosť a súvislá plocha stolovej dosky je vytvorená spojením jej jednotlivých častí na pero a drážku alebo zvlakom na spodnej strane.

Podľa konštrukcie podstolia rozdelíme stoly na: a) stôl s rovným podstolím, ktoré tvoria štyri spojené hranaté alebo oblé nohy; b) stôl so šikmým podstolím, ktoré tvoria štyri šikmé doskové nohy v hornej časti spojené plochou priečkou, stabilitu stola zabezpečuje jeden alebo dva páry tiahel, zaistených klinmi; c) stôl s nožnicovým podstolím, ktoré tvoria dva páry nôh, v strede prekrížených, stabilitu stola zabezpečuje

tiahlo idúce stredom prekríženia, zaistené dvomi klinmi; d) stôl s truhlovým podstolím stĺpikovej konštrukcie s voľne položenou stolovou doskou; e) stôl so skrinkovým podstolím.

Súčasťou stola zvykla byť hlbšia alebo plytšia zásuvka, v ktorej bolo uložené kuchynské náčinie. Truhlové a skrinkové podstolie slúžilo na uloženie potravín.

Nohy stola s rovným podstolím mohli byť v dolnej časti spojené trnožami, ktoré slúžili na zvýšenie stability stola a súčasne ako opierka nôh. V dolnej časti nôh mohla byť tiež umiestnená odkladacia doska.

3. Nábytok na spanie

lôžko – druh nábytku slúžiaci na riešenie aktuálnej potreby viacerých miest na spanie. Podľa konštrukcie rozdeľujeme lôžka na: a) základné lôžko, ktoré tvorí rovná plocha z dosák, dookola s nízkymi peľasťami, postavená na oblých alebo hranatých nohách alebo zavesená v priestore; b) lôžko stĺpikovej konštrukcie, s nízkymi čelami, s pevnými peľasťami a dnom, postavené na hranatých nohách; c) zasúvacie lôžko stĺpikovej konštrukcie, s nízkymi čelami, s pevnými peľasťami a dnom, s hranatými nohami, ktoré majú v dolnej časti umiestnené kolieska, na ktorých sa lôžko zasúva pod normálnu posteľ.

ležadlo – druh nábytku slúžiaci na ležanie a príležitostné spanie. Ležadlo má rámovú konštrukciu, s mierne vyvýšenou plochou pod hlavu a rovnou plochou na ležanie. Obe plochy sú vypltené slamou, prútím alebo lubmi.

posteľ – druh nábytku slúžiaci na spanie a ležanie. Podľa konštrukcie rozdeľujeme posteľ na: a) posteľ stĺpikovej konštrukcie, b) posteľ rámovej konštrukcie. Základ posteľ stĺpikovej konštrukcie tvoria dve čelá s hranatými nohami navzájom spojené plochou čela a dve peľaste, na ktoré je položené dno posteľ. Peľaste môžu byť s čelami spojené napevno alebo sú spojené pomocou zvislého radu kovových háčikov. Výška čiel môže byť rovnaká alebo zadné čelo môže byť vyššie ako predné čelo. Hornú hranu čiel zvyčajne dopĺňa ozdobný nadstavec. Zvláštny druh posteľ stĺpikovej konštrukcie predstavuje posteľ s baldachýnom. Plochý drevený baldachýn je nesený predĺženými nohami posteľ.

Základ posteľ rámovej konštrukcie tvoria dve čelá a dve peľaste, na ktoré je položené dno posteľ. Čelá sú tvorené plochým rámom, ktorý prechádza do dvoch nôh. Rám je vyplnený plochou čela. Peľaste sú s čelami vždy spojené pomocou zvislého radu kovových háčikov. Výška čiel môže byť rovnaká alebo zadné čelo môže byť vyššie ako predné čelo. Hornú hranu čiel zvyčajne dopĺňa ozdobný nadstavec.

4. Odkladací nábytok – nábytok slúžiaci na uloženie potravín, odevu, kuchynského riadu, písomností a cenností. Podľa základnej formy odkladací nábytok rozdeľujeme na otvorený a uzavretý.

polica – druh otvoreného odkladacieho nábytku samonosnej konštrukcie. Základ po-

lice tvoria dve ploché alebo stĺpikové bočné steny, ktoré v dolnej časti prechádzajú do nízkych nôh, na ktorých polica stojí. Medzi bočné steny sú napevno upevnené alebo na listách voľne položené viaceré poličky. Polica môže a nemusí mať zadnú stenu, ktorá zabezpečuje jej stabilitu. V prípade absencie zadnej steny stabilitu police zabezpečujú šikmé pásiky v hornej alebo aj v dolnej časti police.

závesná polica – druh otvoreného odkladacieho nábytku samonosnej konštrukcie. Základ police tvoria dve ploché bočné steny. Medzi bočné steny sú napevno upevnené viaceré poličky. Polica zvyčajne nemá zadnú stenu, ktorá zabezpečuje jej stabilitu. Stabilitu police zabezpečujú šikmé pásiky v hornej časti závesnej police. Pred niektorou poličkou môže byť upevnené zábradlie, o ktoré sa opierali zvislo položené tanierne alebo misky. Na niektorej poličke môže byť pribitá lišta so zárezmi, do ktorých sa ukladali lyžice. Lišta tak plnila funkciu lyžičníka.

ozdobná polica – polica slúžiaca na uloženie ozdobných tanierov, mís, džbánov alebo hrnčekov, ktoré sa bežne nepoužívali. Základ police tvorí široká doska, ktorá má na hornej hrane upevnenú poličku so zábradlím. Polička je podopretá dvomi konzolami, medzi ktorými je rad drevených alebo kovových háčikov.

misník – druh otvoreného odkladacieho nábytku samonosnej konštrukcie. Základ misníka tvoria dve ploché bočné steny, medzi ktoré sú v hornej časti napevno upevnené viaceré poličky. V dolnej časti je umiestnená skrinka, v strede s jednokrídlovými dvierkami. Misník zvyčajne nemá zadnú stenu. Stabilitu misníka police zabezpečuje skrinka, prípadne aj šikmé pásiky v jeho hornej časti. Pred niektorou poličkou môže byť upevnené zábradlie, o ktoré sa opierali zvislo položené tanierne alebo misky. Na niektorej poličke môže byť pribitá lišta so zárezmi, do ktorých sa ukladali lyžice. Lišta tak plnila funkciu lyžičníka.

truhla na potraviny – druh uzavretého odkladacieho nábytku samonosnej konštrukcie. Základ truhly na potraviny tvoria dve ploché bočné steny, ktoré v dolnej časti prechádzajú do nízkych alebo vyšších nôh, na ktorých truhla stojí. K bočným stenám sú čapovaním pripravené predná a zadná stena a dno. Vrchnák bol k truhle pripravený kovovými závesmi. Vo vnútri bola truhla na potraviny rozdelená na viacero priecinkov, v ktorých boli uložené strukoviny, múka, masť alebo mlieko. Truhla na potraviny sa od truhly na šaty odlišovala väčšou šírkou a menšou hĺbkou.

skriňa na potraviny – druh uzavretého odkladacieho nábytku samonosnej konštrukcie. Telo skrine na potraviny tvoria bočné steny, zadná stena, vrch a dno. Priestor skrine je zvisle rozdelený na dve časti. V jednej je niekoľko hlbokých zásuviek nad sebou a v druhej poličky. Časť s poličkami sa zatvára na jednokrídlové dvere. Zatvorením a zamknutím dverí sa súčasne znemožňuje vyťahnutie zásuviek. Časť s poličkami je vetraná dvoma plochami malých otvorov v hornej a dolnej časti dverí.

V zásuvkách sa skladovali predovšetkým strukoviny, v poličkovej časti ostatné potraviny. V robotníckych domácnostiach skriňa na potraviny nahrádzala komoru.

kredenc – druh uzavretého odkladacieho nábytku samonosnej konštrukcie, ktorý slúžil na úschovu kuchynského riadu a náčinia. Vyskytoval sa v dvoch základných formách: jedna forma mala v dolnej časti skrinku a v hornej časti otvorenú policu a druhá forma mala skrinku v spodnej aj hornej časti. Horná skrinka sa uzatvárala na dvojkrídlové dvierka rámovej konštrukcie so sklenenou výplňou. Súčasťou spodnej skrinky mohli byť dve zásuvky. Kredenc stál na štyroch hranatých alebo oblých nohách.

súsek na šaty – druh uzavretého odkladacieho nábytku stĺpkovej konštrukcie, ktorý slúžil na uloženie odevu a textilu. Základ konštrukcie súseka tvoria štyri stĺpiky, do ktorých sú upevnené steny zhotovené šindľovou technikou. Stĺpiky prechádzajú do štyroch hranatých nôh. Súsek môže mať plochý alebo sedlový vrchnák, ktorý je k súseku upevnený drevenými čapmi. Súsek je vždy zhotovený z tvrdého dreva. Od súseka na obliehanie sa odlišuje úzkym priečinkom s odklápacím vrchnákom, ktorý sa nachádza vo vnútri súseka. Priečinko slúžilo na uloženie drobností, prípadne peňazí alebo dokladov. Vrchnák priečinka slúžil tiež ako podpera vrchnáka súseka pri jeho otvorení.

truhla na šaty – druh uzavretého odkladacieho nábytku samonosnej konštrukcie, ktorý slúžil na uloženie odevu a textilu. Základ konštrukcie truhly tvoria plné ploché steny navzájom spojené čapovaním. Vrchnák truhly je plochý, k truhle je upevnený kovovými závesmi. Truhla stojí na štyroch plochých, hranatých alebo oblých nohách. Vždy je zhotovená z mäkkého dreva. Od truhly na potraviny sa odlišuje úzkym priečinkom s odklápacím vrchnákom, ktorý sa nachádza vo vnútri truhly. Priečinko slúžilo na uloženie drobností, prípadne peňazí alebo dokladov. Vrchnák priečinka slúžil tiež ako podpera vrchnáka truhly pri jej otvorení. Truhla na šaty sa od truhly na potraviny odlišovala tiež menšou šírkou a väčšou hĺbkou. Zvláštny variant truhly na šaty predstavuje truhla, ktorá má v spodnej časti zásuvku.

bielizník – druh uzavretého odkladacieho nábytku samonosnej konštrukcie, ktorý slúži na úschovu odevu a bielizne. Základ konštrukcie bielizníka tvoria plné ploché steny navzájom spojené čapovaním. Bielizník tvorili tri až štyri široké a hlboké zásuvky uložené nad sebou. Bielizník stál na štyroch plochých, hranatých alebo oblých nohách. Vždy bol zhotovený z mäkkého dreva. Vrchná doska bielizníka slúžila na uloženie sošiek svätých, svietnikov, ale i pamiatkových predmetov. Bielizník nahradil kultový kút v dome, ktorý zanikol v súvisi so zrušením pece s ohniskom v izbe a premiestnením stola do stredu izby.

skriňa – druh odkladacieho nábytku samonosnej konštrukcie, ktorý slúži na úschovu

odevov a textílií. Základ konštrukcie skrine tvoria plné ploché steny navzájom spojené čapovaním. V priestore skrine bol buď jednoduchý vešiak na zavesenie vrchného odevu alebo viacero poličiek na uloženie bielizne alebo bytového textilu. Skriňa stojí na štyroch plochých, hranatých alebo oblých nohách. Môže sa uzatvárať s jednokrídlymi alebo s dvojkřídlymi dverami. Hornú prednú hranu skrine môže dopĺňať ozdobný nadstavec. Zvláštny variant skrine predstavuje skriňa, ktorá má v spodnej časti jednu širokú alebo dve užšie zásuvky.

rohová skrinka – druh odkladacieho nábytku samonosnej konštrukcie, ktorá slúžila na uloženie písomností, písacích potrieb, náboženských kníh, peňazí, prípadne iných cenností alebo aj liekov. Troj- alebo päťboké telo skrinky tvoria plné ploché steny navzájom spojené čapovaním. V priestore skrinky býva jedna polička. Na uloženie peňazí zvykla mať v spodnej časti tajnú zásuvku, ktorá bola prístupná vyťahnutím spodnej doštičky otvoru dverí. Skrinka sa uzatvára jednokrídlovými dvierkami. Hornú prednú hranu skrine môže dopĺňať ozdobný nadstavec alebo zábradlie.

5. Detský nábytok – súbor nábytku slúžiaci deťom v rannom veku

kolíska – druh detského nábytku slúžiaci na spanie a odpočinok dieťaťa. Existovali dve formy kolisky: závesná a stojaca. Závesná kolíska mohla mať podobu dreveného rámu s napnutým plátom; drevenej debničky, korytka alebo oválneho košíka, ktoré boli zavesené v izbe na hrade. Stojaca kolíska bola rámovej konštrukcie stojaca na oblúkovitých podnožiach alebo bola debnička samonosnej konštrukcie, ktorá bola zavesená v stojane.

sedacia – druh detského nábytku slúžiaci na sedenie dieťaťa. Zvyčajne mala podobu debničky s chrbtovou opierkou. Sedacia mohla mať kolieska a vtedy sa používala ako vozík.

stojan – druh detského nábytku slúžiaci na učenie stáť dieťaťa. Najbežnejšou formou stojana bol stolec, ktorý mal v sedacej doske vyrezaný väčší okrúhly otvor. Stojan mohol mať v spodnej časti pripevnenú dosku, aby dieťa nestálo boso na zemi.

chodítko – druh detského nábytku slúžiaci na učenie sa dieťaťom chodiť. Najbežnejšou formou chodítka bol stolec, ktorý mal v sedacej doske vyrezaný okrúhly otvor a na nohách kolieska.

6. Viacúčelový nábytok

kanapa s truhlou na potraviny – druh viacúčelového nábytku rámovej konštrukcie slúžiaci na sedenie dvoch alebo viac osôb vedľa seba a súčasne na uloženie potravín. Rám v spodnej časti kanapy je vyplnený plochými plnými stenami, ktoré vytvárali truhlu na potraviny. Vo vnútri bola truhla rozdelená na viacero priečinkov, v ktorých

boli uložené strukoviny, múka, masť alebo mlieko. Vrchnák truhly slúžil ako sedadlo kanapy.

kanapa s lôžkom – druh viacúčelového nábytku rámovej konštrukcie slúžiaci na sedenie dvoch alebo viac osôb vedľa seba a súčasne v prípade potreby na vytvorenie dočasného miesta na spanie. Rám bol v spodnej časti kanapy vyplnený plochými plnými stenami, ktoré vytvárali jednu časť dočasného lôžka. Druhú časť tvorilo úzke lôžko stĺpikovej konštrukcie, s nízkymi čelami, s peňasťou a dnom, s hranatými nohami, ktoré mali v dolnej časti umiestnené kolieska, na ktorých sa lôžko vysúvalo a zasúvalo pod sedadlo kanapy. Dočasné miesto na spanie vzniklo odklopením sedadla a vysunutím lôžka spod sedadla.

stôl s lôžkom – druh viacúčelového nábytku určený na stolovanie a súčasne v prípade potreby na vytvorenie dočasného miesta na spanie. Dočasné lôžko na spanie vzniklo odložením stolovej dosky a rozťahnutím dvojdielného podstolia rámovej konštrukcie.

7. Bytové doplnky

žrdka – žrdka slúžiaca na dočasné odloženie alebo vysušenie odevných súčiastok. Zavesená bola buď na samorastlých hákoch alebo latkách s otvormi, ktoré boli pribité o hrady stropu.

polička – doštička slúžiaca na odloženie drobností. Mohla byť pribitá o hradu stropu, položená na drevené alebo železné skoby zatlčené do steny alebo zapustená do výklenku v stene.

vešiak – základ vešiaka tvorí úzka doska alebo úzky rám s radom drevených alebo kovových háčikov.

vešiak na uterák – základ vešiaka tvorí úzka doska alebo úzky rám s dvomi konzolami, do ktorých je upevnená tyčka na zavesenie uteráka. Súčasťou vešiaka môže byť zrkadlo.

soľnička – nádoba slúžiaca na úschovu soli. Najčastejšie bola drevená, zhotovená dlabaním, sústružením alebo zbitá z doštičiek, s vrchnákom alebo bez neho. Zvyčajne bývala zavesená na stene. Od 2. polovice 19. storočia boli soľničky aj kameninové s dreveným vrchnákom.

lyžičník – bytový doplnok slúžiaci na uloženie lyžíc a varešiek. Vyskytuje sa v dvoch formách: a) v podobe doštičky s dierkami a plochým uškom s dierkou na zavesenie; b) v podobe truhličky rámovej konštrukcie, ktorej steny sú vypletené lubmi alebo vyplnené ozdobnými priečkami.

polica na chlieb – bytový doplnok slúžiaci na uloženie chleba vo zvislej polohe. Základ police tvoril rám s radom oblúkov, medzi ktoré sa vkladal chlieb. Polica bola zavesená v priestore tak, aby sa k nej nedostali hlodavce.

klietka na potraviny – základ klietky tvoril drevený rám, ktorého steny boli vyplatené prútím. Priestor klietky bol prístupný cez jednokrídlové dverka. Slúžila na úschovu údeného mäsa. Klietka bola zavesená v priestore tak, aby sa k mäsu nedostali hlodavce.

zrkadlo – bytový doplnok slúžiaci ako pomôcka pri úprave účesu, vzhľadu tváre alebo oblečenia. Zrkadlá sa vyskytovali v dvoch formách: a) príručné, na stojane; b) zavesené na stene. Plocha zrkadla bola umiestnená v plochom alebo profilovanom ráme.

škatuľa na odevné doplnky – škatuľa oválneho tvaru s vrchnákom, zhotovená z drevených lubov. Slúžila na uloženie drobných krojových súčiastok – šatiek, čepcov, čipiek alebo stúh.

Predložený opis základných druhov nábytku a bytových doplnkov tvorí len základ budúceho terminologického slovníka tradičného nábytku. Nerobí si ani nárok na úplnosť všetkých foriem tradičného nábytku. Text treba ešte doplniť o opisy a terminológiu konštrukčných prvkov a detailov, spôsobov povrchovej úpravy a výzdoby. Výsledkom by mal byť taký súbor abecedne usporiadaných termínov, ktorý by umožnil komplexne opísať akýkoľvek druh tradičného nábytku alebo bytový doplnok.

LITERATÚRA

BEDNÁRIK, R. 1948 – 1949: Ľudový nábytok. In: Sborník MSS, roč. 38 – 42, s. 126 – 182.

ČAPLOVIČOVÁ, Z., 1986: Ľudový nábytok v oblasti Oravy. In: Stredné Slovensko, roč. 5, s. 272 – 291.

DANEKOVÁ, D., 1987: Ľudový nábytok: Terminologický slovník. Martin, SNM – Etnografické múzeum, 132 s. (rukopis uložený v Archíve SNM v Martine, inv. č. VS 745).

KANTÁROVÁ, V., 1968: Kolisky a funkčný nábytok pre deti na Dolnej Orave. In: Zborník SNM, roč. 62, Etnografia 9, s. 263 – 277.

KOMOROVSKÁ, M., 1980: Súseky. In: Vlastivedný časopis, roč. 29, s. 42 – 43.

KRAFČIKOVÁ, T., 1978: Ľudový nábytok v oblasti Čerchovského pohoria. In: Nové obzory, roč. 20, s. 401 – 428.

- KRAFČÍKOVÁ, T., 1979: Výroba a výrobcovia ľudového nábytku v oblasti Čerchovského pohoria. In: Nové obzory, roč. 21, s. 327 – 340.
- MALKOLDI, S., 1988: Ungarische gezimmerte Truhen aus Gemer (Maďarské tesané truhly z Gemera). In: Ethnographische Folklor. Carpatica, č. 5 – 6, s. 115 – 131.
- MUNKOVÁ, E., 1976: Stoly a zvyky pri stolovaní v Oščadnici, Terchovej a Dlhom Poli. In: Vlastivedný zborník Považia, roč. 12, s. 183 – 193.
- OLÁHOVÁ, A., 1979: Výtvarný prejav na ľudovom nábytku v severozápadnej časti Myjavskej pahorkatiny. In: Zborník SNM, roč. 73, Etnografia 20, s. 266 – 296.
- PANČUHOVÁ, E., 1978: Zariadenie interiéru domu v Turej Lúke. In: Zborník SNM, roč. 72, Etnografia 19, s. 102 – 122.
- PANČUHOVÁ, E., 1985: Bývanie a interiér. In: Myjava. Bratislava: Obzor, s. 366 – 374.
- PILLOVÁ, D., 1970: Výskum ľudového nábytku v oblasti Myjavy. In: Správy Západoslovenského múzea v Trnave, č. 7, s. 32 – 34.
- PLESSINGEROVÁ, A., 1962: Otázka existencie stolu, jeho vývoje a stolovaní ve slovenských dedinách pod Javorníky. In: Slovenský národopis, roč. 10, s. 227 – 280.
- POLONEC, A., 1941: Detské kolísky. Typologické národopisné štúdie zo Slovenska. In: Národopisný zborník, roč. 2, s. 86 – 115.
- SOPOLIGA, M., 1988: Základný nábytok a jeho miesto v ľudovom bývaní Ukrajincov východného Slovenska. In: Vedecký zborník múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku, roč. 13, s. 249 – 270.
- TOGNER, M., 1982: Historický nábytok: Terminologický slovník historického nábytku od 15. po počiatok 20. storočia, jeho materiálov, technológie, typológie a slohových prejavov. Bratislava, Ústredná správa múzeí a galérií.
- TOGNER, M., 1993: Historický nábytek. Brno, Vydavatelství Dátek, 153 s.
- TÓTHOVÁ, V., 1980: Výroba *škríň* v severnej oblasti hornej Nitry, In: Horná Nitra, roč. 9, s. 129 – 138.
- TURNSKÝ, M., 1989: Lidový nábytek z českých zemí. Etnografický slovník 2. Praha, Národní muzeum, 80 s.

- VALENTOVÁ, V., 1967: Tradičné formy ľudového nábytku v Tekove a ich dožívanie v súčasnosti. In: Slovenský národopis, roč. 15, s. 79 – 106.
- VALENTOVÁ, V., 1968: Ľudový nábytok z okolia Starého Tekova. Kandidátska práca. Bratislava, Národopisný ústav SAV, 243 s.
- VALENTOVÁ, V., 1969: Niektoré typy sedacieho nábytku v okolí Starého Tekova. In: Slovenský národopis, roč. 17, s. 579 – 605.
- VALENTOVÁ, V., 1970: Dotazník o nábytku. Bratislava: Slovenská národopisná spoločnosť, 7 s. (cyklostyl).
- VALENTOVÁ, V., 1973: Ozdobné stolce z Litavy. In: Slovenský národopis, roč. 21, s. 115 – 121.
- VALENTOVÁ, V., 1973: Maľované truhly v Gemeri. In: *Gemer: Národopisné štúdie*, roč. 1, 1973, s. 107 – 126.
- VALENTOVÁ, V., 1974: Prvé výsledky výskumu ľudového nábytku na Spiši. In: Ľudové staviteľstvo v karpatskej oblasti: *Ethnographia Carpatica*, Bratislava, Veda, s. 217 – 234.
- VALENTOVÁ, V., 1974: Zariadenie obydlija v Jablňovciach v Honte. In: Slovenský národopis, roč. 22, s. 253 – 280.
- VALENTOVÁ, V., 1976: Univerzálne prvky a regionálne špecifickosti vo vývoji súčasného ľudového interiéru. In: Slovenský národopis, roč. 24, s. 583 – 586.
- VALENTOVÁ, V., 1977: Interiér a nábytok. In: *Zo života a bojov ľudu Uhrovej doliny*. Bratislava: Veda, s. 207 – 235.
- VALENTOVÁ, V., 1979: Súčasná premena bývania v družstevnej dedine Sebechleby. In: Slovenský národopis, roč. 27, s. 243 – 251.
- ZUBERCOVÁ, Z., 1977: Ľudový nábytok v Kremnických Baniach a v Španej Doline. In: *Zborník SNM*, roč. 71, *Etnografia* 18, s. 146 – 166.
- ZUSKINOVÁ, I., 1983: Ľudový nábytok v Liptove. In: *Liptov*, roč. 7, s. 171 – 191.
- ZUSKINOVÁ, I., 1984: Truhly na odev a textil v Liptove. In: *Národopisné aktuality*, roč. 21, s. 227 – 234.